

LA NISSAGA MEDIEVAL DELS ÒDNA A LAVIT

RESUM

La conclusió dels historiadors sobre les dades recollides fins al moment al voltant del llinatge dels ÒDNA, que ostentaren des de mitjan segle XI la baronia de la Conca del mateix nom, és que no tingueren una presència destacada ni duradora en el castell de Lavit. No obstant això, dos documents extrets de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona testimonien que els ÒDNA hi posseïren no només un alou (aquell on després es construí la Casa del Raïm), sinó que hi establiren castlans. El castell de Lavit va figurar, a més, en quatre testaments de la família com una de les deixes permanents del conjunt de les seves propietats feudals. Es pretén també esclarir secundàriament la genealogia dels ÒDNA.

ABSTRACT

The conclusion of historians, from the data collected so far, about the lineage of ÒDNA, who hold since mid-eleventh century the barony of the same name in the Conca region, is that it had not a lasting presence in the castle of Lavit. However, two documents taken from the archive of the Cathedral of Barcelona testify that the ÒDNA family not only possessed there a freehold (where the House of Grapes was later built), but that there were tenants –"castlans"– established. The castle of Lavit appeared also in four wills of the family as a permanent leave from all its feudal properties. This work also aims to clarify the genealogy of the ÒDNA family.

ELS ÒDNA A LAVIT

El propòsit d'aquest article és posar l'accent sobre la petja dels senyors d'ÒDNA a l'Alt Penedès, i, en especial, al castell de Lavit, tot aportant la publicació de dos documents que serveixen per fonamentar-ho.¹ Curiosament, la *domus* pairal que gaudeix de major antigor i personalitat a l'actual municipi de Torrelavit, propietat a l'edat mitjana dels castlans de Lavit, la Casa del Raïm,² es va construir en terrenys venuts pels barons d'ÒDNA al s. XII.

No és clar, de tota manera, quines possessions van tenir els ÒDNA a Lavit. S'ha considerat habitualment que els hereus del vescomtat de Barcelona, els Santmartí, foren els únics nobles que

1 ACB, Pia Almoïna, pergami 4-140-1b. 21 de juliol de 1136. Ramon Guillem estableix Pere de Banyeres als castells de Lavit i de Santmartí. ACB, Pia Almoïna, pergami 4-140-2. 26 de febrer de 1156. Ramon Guillem d'ÒDNA ven en franc alou a Guerau el puig del Raïm.

2 La família foren els de Lavit, patronímic amb nombroses variacions: vegeu CAMPS-ROVIRA (1991: 23) i, com a font seva, RÀFOLS (1928: 52, 53, 55) per a ramificacions i noms diversos posteriors de la família: Çavit, de la Vit, Zavit, Çaut, Lavit; i els escuts familiars. Vid. també LLORAC (2003). La casa del Raïm seria l'antecedent més segur, per continuïtat de la tradició, de la casa pairal que actualment ha pres el nom de la companyia vinícola Segura Viudas SA.

hi gaudiren de la plena senyoria. Amb aquest pressupòsit, els Òdena podien haver estat castlans dels Santmartí al castell de Lavit, molt abans que la nova família establerta al puig del Raïm, els de Lavit.³ Aquesta hipòtesi troba obstacle en el pes que la baronia d'Òdena tenia al nord del Penedès, al vescomtat de Cardona i al comtat d'Osona, amb possessions com el castell d'Òdena, Callús, Arraona i Pontons. Els Santmartí exerciren un domini que s'afermava en els castells termenats de Subirats, Sant Martí Sarroca i Olèrdola, i que pogué ésser territorialment compartit amb els Òdena al castell termenat de Lavit.⁴ Ambdues famílies, a més, militaren, amb el pas del temps, al costat de llinatges rivals, amb els quals guardaven relacions de parentiu i vassallatge, els Santmartí al costat dels Montcada i els Òdena al costat dels Cardona, com s'evidencià en el regnat de Jaume I. No sembla absurd suposar que aquesta rivalitat devia fonamentar-se en senyories independents entre si, tot i que ocasionalment supeditats i entrellaçats per puntuals infeudacions.

De fet, la presència dels Òdena al castell de Lavit ha estat descurada. Ja en el testament de Pere Guillem, fill de Guillem Bernat d'Òdena i germà de Ramon Guillem d'Òdena (I), signat el 21 de juny de 1101, el testador deixà el mas del Bosc a Santa Maria de Lavit, que seria infeudat a la seva esposa Ermessenda, la qual també rebé el castell de Callús.⁵ Els dos fills del matrimoni, Guillem Bernat i Ramon Guillem, encara menors de 15 anys, rebien bona part de l'herència del pare. Guillem Bernat heretà el castell de Lavit, a més del de Pontons. L'altre fill, Ramon Guillem, fou legatari dels castells d'Arraona, de Molsosa i de Segur. No obstant això, tal com manifesta el mateix testament, el castell d'Arraona havia estat empenyorat per Pere Guillem i el germà d'aquest Ramon Guillem (I), en concret el 13 de gener del mateix any, a canvi de les 40 lliures que necessitaven per un viatge de peregrinació a Jerusalem, les quals els foren prestades per Ricard Guillem.⁶

No és clar si Guillem Bernat, fill de Pere Guillem, visqué gaire, però sembla que la baronia d'Òdena passà definitivament al seu germà Ramon Guillem (II d'Òdena, per tant, per distingir-lo del seu oncle, I⁷), que sembla que va rebre les propietats del seu germà Guillem Bernat. El 2 de febrer de 1109 probablement el mateix Ramon Guillem (II) d'Òdena,⁸ anomenat, però, només Ramon Guillem, senyor del castell de Lavit, «senior castri Vite», fill d'Ermessenda, senyora del dit castell, «domna de iam dicto castro», definí o reconegué un alou a Sant Cugat, situat a l'Aranyó, dins del terme de Lavit,⁹ que havia donat a Sant Cugat el ja difunt Arnau Guillem; i els alous d'Erumir Ramon i de Pere Guillem,¹⁰ que pagaven taxa al dit cenobi.

3 Com suposa Llorac (2003: 191).

4 Cal recordar que, en el seu testament, Mir Geribert (29 d'octubre de 1060), marit de Dispòsia Santmartí, de qui provingué la nissaga i les propietats dels posteriors Santmartí, llegava només la meitat del castell de Lavit (abc, *Libri Antiquitatum* IV, n. 379, f. 161b-162c. Baucells, 2006, III: 1602-1606, doc. 1014. Ruiz-Domènech, 2006: doc. 119).

5 Testament de Pere Guillem del 21 d'abril de 1101, en còpia i execució testamentària de 22 d'abril de 1104: Arxiu històric de Sabadell, núm. 863. Argemí (2001). Ja havia aparegut com a fill de Guillem Bernat el 1086 (Coll i Alentorn, 1992: 64).

6 Baiges et alii (2010, II: doc. 325). Sembla que cap dels dos no tornà del viatge.

7 Cal advertir que, per a aquest article, ha calgut modificar la genealogia dels Òdena (vid. arbre familiar al final del present article), a partir de la que dibuixà Coll i Alentorn (1992). Per al dit historiador, Ramon Guillem I d'Òdena, documentat des de 1067, fou el mateix que el que aquí distingim com a II d'aquest nom. Coll i Alentorn no considerà el testament de Pere Guillem ni l'empenyorament del castell d'Arraona (ja ressenyats); ni tampoc el testament de Ramon Guillem (II) d'Òdena (1158, vid. Álvarez Márquez, 1978: doc. 37 i 38), on deixava molt clar l'arbre familiar: «auus meus, Guillelmus Bernardi, et pater meus Petrus Guillelmi, et auunculus meus, Raimundi Guillelmi.»

8 Segons opinió de Dalmau (1971, III: 720), penso que no prou consistent, podria haver estat el Ramon Guillem senyor de Castro Veteri (que es podria interpretar Vite, per error del copista) que signa en un document de 18 de febrer de 1108. Rius (1946, II: 451, doc. 796).

9 Rius (1947, III: 4, doc. 802).

10 Podria tractar-se del pare del mateix Ramon Guillem, Pere Guillem, l'execució del testament del qual, com s'ha dit, és de 1104.

Un any més tard, el 28 d'abril de 1110, el testament d'Ermessenda indica que, després de la seva viudetat, havia contret matrimoni amb Ponç Bernat, amb qui potser havia tingut una filla, Ermengarda (de fet, parla de *filles*, en plural, sense anomenar les altres, encara molt nenes, segons sembla). Entre altres deixes (nombroses a Lavit), llegava al seu fill, Ramon Guillem (II) el castell de Callús, que quedaria en possessió del seu marit fins que son fill fos armat cavaller.¹¹ En el dit testament no hi ha menció de Guillem Bernat, el segon dels fills de Pere Guillem.

El castell de Pontons, propietat de Guillem Bernat segons el testament del seu pare, Pere Guillem, segurament passà a mans de Ramon Guillem (II) d'Òdena, perquè va ser ell qui va cedir-lo a l'orde hospitaler el 1138 per ajudar a la repoblació de la zona i a la protecció contra els sarraïns.¹² Quant al castell d'Arraona, el Ricard Guillem que va rebre'l en penyora el venia, el 22 de febrer de 1113, al bisbe de Barcelona, Ramon Guillem, perquè ni els dos germans Pere Guillem i Ramon Guillem (I), ni els seus hereus, no l'havien recuperat abans del termini.¹³ Segurament va ser redimit amb posterioritat, perquè es trobà entre les seves propietats en el testament de Ramon Guillem (II) d'Òdena (1158).

Quant a Lavit, el 21 de juliol de 1136, Ramon Guillem (presumiblement II d'Òdena), casat amb una Sança,¹⁴ establí Pere de Banyeres i els seus germans Pere i Ramon de Pere, per 1.500 sous de Barcelona en cavalls i mules, al castell de Lavit, i per 1.000 al de Santmartí, sota domini superior de Jordà (s'hauria de sobreentendre Jordà de Santmartí)¹⁵. Sembla, però, que aquesta carta de conveniència indica que el domini de Jordà de Santmartí era només sobre el segon castell, el de Santmartí, que, en efecte, com s'ha dit, fou patrimoni tradicional de la nissaga. Aquest castell el tenia amb anterioritat Pere Bernat, potser castlà. Igualment mostra que certs cavallers havien pres el castell de Lavit sense el permís del dit Ramon Guillem, que encarregava a Pere de Banyeres treure'ls «per directum» (judicialment), i en cas que no pogués li donava la tercera part del domini sobre el dit castell, menys els molins de Terrassola, cert mas que va ser de Guillem Bernat Cerdà (es podria considerar si seria el seu avi) i també la cavalleria de Puigdàlber. Després de les donacions de feus a Lavit i al terme de Santmartí, així com el mateix castell («quan Jordà ho mani o després de la seva mort els seus fills»), Pere de Banyeres «convé al dit Ramon que serà el seu home sòlid contra tots homes i dones [...] quan hagi adquirit els dits castells [...] i li farà hosts i cavalcades amb cavallers [...], corts, plets i seguiments».¹⁶ En el cas de la majoria d'aquestes donacions, clarament la de Santmartí, es tracta de subinfeudacions, sota Jordà, el qual hauria establert Ramon Guillem abans com a castlà.

De fet, Ramon Guillem (II) d'Òdena era present a Lavit i Terrassola pocs anys més tard (28 de gener 1148), quan va tenir una fricció amb el capellà de Santa Maria de Lavit, i canonge

11 Álvarez Márquez (1990: doc. 31).

12 Miret (1910: 33-34).

13 Baiges et alii (2005, II: doc. 440).

14 De Ramon Guillem (II) d'Òdena se sap que segurament es casà tres vegades: amb Ermessenda, documentada el 1131 (Rius, III: doc. 913), en una altra definició de Ramon Guillem al monestir de Sant Cugat; amb Sança, documentada fins ara en 1138 (Coll i Alentorn, 1990: 72) i que va fer testament en 1141 (Bach, 2002, I: doc. 292); i amb Berenguera, present en nombrosos documents, juntament amb un fill d'ambdós, Guillem, com per exemple el 1149 dues vegades, una registrada per Miret (1910: 69) sense data; l'altra el 12 de desembre de 1149 (Papell i Tardiu, 2005, I: doc. 41).

15 És el primer dels documents editats a l'apèndix.

16 L'host i cavalcada, l'administració de justícia i acompanyament a campanyes militars era una prestació de serveis que constituïa una de les quatre obligacions feudals dels castlans envers els senyors. Les altres tres eren l'homenatge, la donació de potestat del castell i la firma de dret, la darrera de les quals hauria de tenir certa relació amb l'expulsió dels soldats que Ramon Guillem encomanava a Pere de Banyeres (d'Abadal, 1970: 368-374).

de Barcelona, Berenguer (de Badalona, aclareixen altres documents), al qual reconogué, evacuà i definí dues peces de vinyes en un alou de la dita església.¹⁷ Per les afrontacions indicades devia trobar-se a ponent de l'església de Santa Maria. És interessant, però, que signen el document, a més de l'esposa Berenguera i el fill Guillem, el mateix Guillem de Santmartí (III, fill d'en Jordà, mort el 1137) i el seu fill Guillem (després de 1177, el IV d'aquest nom), és a dir, els tradicionals senyors de Lavit. També el signa Ramon Pere de Banyeres, segurament el mateix que havia estat establert al castell de Lavit, com s'ha vist, el 1137 (o potser un dels germans que també figuraven en aquell document), així com Ramon de Lavit, membre de la família que amb posterioritat posseiria la Casa del Raïm.

Sigui com sigui, és segur que Ramon Guillem (II) d'Òdena tingué alous al terme del castell de Lavit, no ja infeudacions. El 1149 Ramon (s'ha d'entendre Guillem), novament amb la seva esposa Berenguera i el fill Guillem, va donar als hospitalers un mas a Lavit.¹⁸

EL TESTAMENT DE RAMON GUILLEM (II) D'ÒDENÀ

Pel contingut del testament que ordenà Ramon Guillem (II) d'Òdena és palmària l'amplitud de possessions que acabà assolint el nen menor de 15 anys, que, pel testament del seu pare, Pere Guillem (1101), rebia una part minvada de la baronia, amb el castell d'Arraona empenyorat. Els marmessors eren la seva esposa Berenguera, Arnau de Callús i Berenguer de Callús. La posició del nom de Berenguera en nombroses ocasions al document, entre els dos germans, podria indicar que ella també pertangué a la família dels Callús.

Dels seus fills, Pere, Elisenda, Berenguera i Ermessenda, aquesta darrera rebia els castells de Granera i Rocafort. El seu fill Pere rebia els castells d'Òdena, Rubinat, Montfalcó, Callús, Súrria, la Molsosa, Segur i Pontons, dels quals els cinc darrers eren infeudats a Arnau de Callús. Addicionalment, el dit Pere heretava drets sobre els castells de Cervelló, Vilademàger, Cardona, Salou, Tarragona, Manresa i Gravalosa.

Quant a les possessions a Lavit, quedaren deslligades de la línia de primogenitura i de la baronia. La seva filla Berenguera rebia els masos de Caramella i Arboçar (a més d'un a Granera). El castell de Lavit, però, era cedit en propietat a Elisenda (posteriorment d'Alcarràs), així com el d'Arraona, que havia estat recuperat per la família dels Òdena en data indeterminada. Tots dos castells serien mantinguts pel germà d'Arnau de Callús, Berenguer, també marmessor del testament, que com a castlà es convertia també en home sòlid d'Elisenda.

Sobre les identitats més significatives dels signataris del testament, el cas de Pere és el més misteriós.¹⁹ En tot cas, qui ostentà la baronia com a fill de Ramon Guillem (II) d'Òdena fou Ramon

17 ACB. *Libri antiquitatum*, IV, f. 87r-v, doc. 225.

18 Miret (1910: 69). Cal consignar també que el 12 de setembre de 1149 Ramon Guillem (II) d'Òdena (la seva esposa Berenguera i el seu fill Guillem) dona una part del mateix alou a Pontons a Ricsend i els seus fills (ja registrat, Papell i Tardiu, 2005, I: doc. 41). Sobre el dit Guillem fill, no se sap res a partir de 1149, i no és gens probable que es tracti de Guillem, que féu testament en 1226, i en veritat era fill de Ramon I. Aquest Guillem degué morir a la dècada de 1150.

19 Hi ha dades que indiquen que caldria entendre Ramon, o fins i tot un possible canvi de nom del primogènit (o circumstàncies similars): d'entre els documents estudiats, en cap altre de contemporani, i significativament dels posteriors, no figura cap Pere d'Òdena de similar filiació, que, com es veu, tan ostentosa baronia rebia sobre les seves espatlles com per passar inadvertit. A més, fa difícil dubtar de la continuïtat de la baronia la identitat massa fidel i exacta entre les propietats al testament de Ramon Guillem (II) d'Òdena i el de Ramon I (1196; Rius, 1947, III: 1215), que el 1186 es reconeixia com a fill seu (Rius, 1947, III: 1162).

I.²⁰ Quant a Elisenda, adquirí el cognomen d'Alcarràs quan casà amb Guillem d'Alcarràs, segons reconegué al seu testament (1205), en què també es presentava com a filla de Ramon Guillem (II) d'Òdena.²¹ Guillem d'Alcarràs era fill de Guerau de Jorba,²² el qual fou castlà dels castells d'Òdena i de Rabinat, home sòlid de Ramon Guillem (II) d'Òdena, tal com registra una convinença del 24 de febrer de 1142.²³ La filla de Guillem d'Alcarràs i d'Elisenda d'Alcarràs, Geralda de Jorba, va ser vescomtessa de Cardona, esposa de Guillem I, la qual, el 17 de setembre de 1191, rebia en feu els castells de Rabinat i Òdena, en virtut de l'anterior convinença entre els barons d'Òdena i el seu avi Guerau de Jorba.²⁴

Arnau de Callús, que es feia castlà de la majoria de castells de la baronia, encara vivia el 1178, però potser morí abans de 1181, quan la seva esposa Elisenda de Callús (de la família dels Sanaüja) féu donació al monestir de Santes Creus d'una onzena part dels esplets de pa i vi del seu honor a Pontons.²⁵

El que determina el dit testament de Ramon Guillem (II) és que les propietats dels Òdena a Lavit foren més àmplies del que s'ha acceptat fins ara, i no sembla que fossin sotmeses a cap infeudació. Els castells d'Arraona i de Lavit foren aplegats en les herències successives, tal com evidencia el testament d'Elisenda d'Alcarràs, que els llegà al seu nét Guillem d'Alcarràs, germà de Ramon Folc, futur vescomte.²⁶

LA CASA DEL RAÏM

Dos anys abans, però, del dit testament, els Òdena van desprendre's encara d'un altre alou a Lavit, en el terreny on fou després erigida la casa del Raïm. Ramon Guillem d'Òdena i la seva esposa Berenguera van vendre a Guerau i als seus fills un puig anomenat «Razim», el 26 de febrer de 1156²⁷ (potser el ja mencionat al document de 1109). Però sens dubte és segura la identificació

20 Les dues germanes Ermessenda i Elisenda serien recordades pel germà, Ramon I d'Òdena, al seu testament de 1196 (Rius, 1947, III: doc. 1215). Ramon I figura com a fill de Ramon Guillem i germà d'Elisenda d'Alcarràs el 25 de febrer de 1186 (Rius, 1947, III: doc. 1162).

21 Rius (1947, III: doc. 1254).

22 I de Saurina, com indica la donació a Santes Creus del 28 de juny de 1170: Papell i Tardiu (2005, I: doc. 142). El març de 1176 Guillem d'Alcarràs signa a Perpinyà en un altre document al costat del seu pare (*ibidem*: doc. 189).

23 Publicada per Álvarez Márquez (1990: doc. 33).

24 Ramon I d'Òdena s'adreça a Geralda: «Geraldum de lorba, auum uestrum» (Álvarez Márquez, 1990: doc. 51). Hi ha una convinença entre Ramon I i Guerau de Jorba de 12 de maig de 1187 (*ibidem*: doc. 47). Quant al matrimoni de Geralda amb Guillem I, a banda dels ressenyats, nombrosos documents presenten la signatura dels dos esposos, al 1180-1190, com per exemple a Galera (1998: docs. 239, 242, 243, 250, 252, 253).

25 24 d'agost de 1181: Papell i Tardiu (2005, I: doc. 242). Document de 16 de novembre de 1178 (Rius, 1947, III: doc. 1119). L'ascendència dels Sanaüja per a Elisenda de Callús es troba evidenciada per dos documents, un de 28 de febrer de 1194 i 5 de febrer de 1195 (Bach, 2002: doc. 547), i un altre de 31 de desembre de 1195 (*ibidem*: doc. 560), on hi figurava el seu fill Bernat de Callús (i en el segon d'ells també Berenguer). Coll i Alentorn (1992) va pensar que la dita Elisenda fou la filla homònima de Ramon Guillem (II) d'Òdena que figurà en el testament del seu germà Ramon (I) d'Òdena (l'any 1196; Rius, III: 1215), qui es referia a Bernat de Callús com a «nepos». (En conseqüència, per a Coll i Alentorn, Elisenda d'Alcarràs quedava desplaçada una generació més tard, com a filla de Ramon I). De tota manera, Ramon I d'Òdena podria haver estat cosí (és una altra acepció de «nepos»: *vid. Du Cange*) de Bernat de Callús. Per a abonar aquesta tesi caldria fonamentar dues suposicions: que Ramon I va ser fill de Berenguera, darrera esposa de Ramon Guillem (II) d'Òdena; i que la dita Berenguera va ser de la família dels Callús, i germana d'Arnau de Callús i d'un altre Berenguer de Callús, tal com sembla suggerir, com s'ha dit, el testament del seu marit.

26 «Dimissit Guillelmo de Alcarraz nepoti suo, kastrium suum de Vite, et kastrium de Arrahona». RIUS (1947, III: doc. 1254). Cal recordar que la filla d'Elisenda d'Alcarràs, Geralda, la vescomtessa, mare de Guillem d'Alcarràs, havia fet testament el 18 de febrer de 1195, amb asseveració sacramental del 2 d'agost (Rodríguez Bernal, 2009: 139-143, doc. 12 i 13).

27 Comptem només amb una còpia, sense data de l'original, *uid. infra*.

amb Ramon Guillem (II) d'Òdena de l'homònim venedor, i aquest féu testament el 4 de gener de 1158 (i amb publicació sacramental del 25 de gener de 1158).²⁸

D'acord amb les precisions de la venda, aquesta incloïa una casa,²⁹ que es trobava sota el puig. A la qual cosa afegia les parellades (extensió de terra que es podia llaurar en un dia amb un parell de bous) al davant del puig.³⁰ Era venut per 50 morabatins d'or en franc alou, és a dir, la total propietat del dit puig quedava en mans de Guerau i els seus, tot i que Ramon Guillem (II) d'Òdena retenia el seu dret de pas. Guerau, però, reconeixia que ell i els seus successors li eren fidels, o vassalls, «de cos i de membres». Aquesta condició de supeditació feudal fa comprensible la signatura d'un Guerau de Lavit al testament del mateix Ramon Guillem, dos anys més tard (gener de 1158).

Guerau construiria una casa i fortalesa, que ha de ser sens dubte el principi de l'actual mas. Les seves afrontacions, es deia, eren arreu amb el Riudebitlles, menys per una sola riba, al sud. Tot especificant més, es deia que a orient quedava la via pública que va als alous o als molins de Bernat Giscafred, de no fàcil identificació. Però aquesta via havia de ser la que portava a Barcelona. A migdia, una altra via, que bé podria ser la que comunicava els castells de Lavit i de Subirats, a occident les parellades de Ponç de Pere, igualment no gaire conegut, i a cerç la part alta de la riba.

Els signataris d'aquesta venda confirmen definitivament la identitat dels Òdena com a anteriors propietaris de l'alou. Es tracta sense cap mena de dubte de les filles de Ramon Guillem (II), tal com les hem trobades en els documents anteriorment comentats: Ermessenda i Elisenda. A més, hi trobem el vassall de Ramon Guillem (II) d'Òdena, Arnau de Callús, que resultaria castlà de la majoria dels castells del seu primogènit el 1158, i un fill del qual, Bernat de Callús, el succeïria com a castlà de Callús per a Ramon (II) d'Òdena, fill de Ramon I, segons el dit testament d'aquest darrer (1196). Per últim, l'avi de la futura vescomtessa Geralda, Guerau de Jorba, aportà, per a la confecció de la dita venda, el seu notari Vida.

APÈNDIX

1. Infeudació. *Ramon Guillem estableix Pere de Banyeres com a home sòlid en els castells de Lavit i Santmartí (aquest darrer sota domini de Jordà de Santmartí).*

21 juliol 1136

Original. Sembla perdut.

Regest: TARAFA, 1536, f. 71r.³¹

Còpia. ACB, Pia Almoina, Pergamí 4-140-1. 1302 gener 17 (16 *kal. feb.*). 19 x 25cm (tallat irregularment). Presenta un forat per crema, i està trencat al marge esquerra, segurament a causa de l'estrep produït per un cordill amb què estava lligat (no se suposa on), del qual queden restes.

Còpia. ACB, Pia Almoina, Pergamí 4-140-1b. 1342 juny 8 (6 *id. iun.*). 39 x 255 mm. Tallat irregularment. Presenta una taca d'humitat.

28 Álvarez Márquez (1978: doc. 37 i 38).

29 Al document es llegeix «insula». Entenc, per conjectura, una primera construcció, si se segueix el glossari Du Cange: «domus ab aliis separata».

30 Potser les dues parcel·les que encara posseeix Segura Viudas.

31 «E primo donació feta per Ramon Guillem a n'en Pere de Banyeres del castell de Savit ab cavaller, hòmens y dones y feus y que aquell tinguessen en feu del dit Ramon Guillem, apar en poder de Ramon XI kalendas augusti any XXVIII, regnant lo rey Lluís» (no és segur que l'autor veiés l'original, ja que no acostuma a indicar si són còpies o no).

^a Hec est conueniencia que est facta inter Raymundo Guillelmi et Petrum de Bagnariis. Comendat predictus Raymundus suprascripto Petro Castrum quod dicitur Vitis et donat ei omnes feuos predicti castri et milites eos tenentes quod sint sui solidi et donat ei fabricam in dominium et donat ei quod, si poterit eicere per directum milites qui sine consilio suo predictum castrum adquisier(unt)^b, habeat Petrus eorum feuos in dominium et adiuuas predictus Petrus cum fatribus suis, predictos Raymundo istos eicere per directum ut melius potuerit. Si uero predictus Raymundus istos per directum eicere nequiuert donat ei per petuo terciam partem tocus sue dominicature in predicto castro exceptis molendinis de Torrezola et manso qui fuit Guillermo Bernardo Cerdano et donat ei ipsum cauallarium de Puigdalbar cum suo feuo solid(um)^c et donat ei quartam partem de Puigdalbar. Iterum quoque comendat ei castrum Sancti Martini et donat ei om(i)nes^d et milites tenentes sicut Petrus Bernardi ibi habuit et donat ei estacamentos et districtum et mandamentum sicut homo de bas habere et sua honore et donat ei terciam partem tocus due dominicature quod Petrus Bernardi ibi adquisiuit. Propter hoc totum quod supra scriptum est conuenit Petrus de Bagnariis predicto Raymundo Guillelmi ut accipiat et habeat predictum castrum prout iam^e superius scriptum est quandocumque Iordanus mandauerit aut post obitum eius filii sui mandauerint. Iterum conuenit Petrus predicto Raymundo prelibato propter hanc omnem adquisicionem quod donat ei mille quingentos solidos in cauallios et mulas monete barchinone ad laudamentum^f utriusque amicorum partis, mille quando liberauerit castrum Vitis predicto Petro et quingentos quando liberauerit ei castrum Sancti Martini sicut superius scriptum est. Iterum quoque Petrus conuenit suprascripto Raymundo quod sit suus homo solidus contra omnes homines et feminas per directam fidem sine enguan quando predictos castellos et predictam adquisicionem habuerit et tenuerit per eum et per eius liberacionem et faciat ei hostes et caualgadas cum militibus predictos feuos tenentibus et milites habeant homines et asinos cum suis instrumentis et faciat cortes et placitos et sequimenta ubi necessaria est et fuerint et ipse mandauerit si est probatum hoc nisi proibuerit. Et retinet predictus Raymundus in predictis castris staticum quantum ibi stare uoluerit si ipse ibi non stetit stet ibi Petrus de Bagnariis quantum uoluerit. Sin autem stent ibi milites predicti Petri et donat Petrus predicto Raymundo de supradictis castris potestatem quot uicibus ipse adquisiuerit per se aut per suum nuncium tratus et pagatus. Hoc totum suprascriptum donat et laudat predictus Raymundus prescripto Petro eiusque progeniei^g tam filiis quam fratribus quam filiis fratrum sicut Petrus ordenauerit unum post alium aut sic ista adquisicione aut cui naturali iure conegerit. Cum Raymundus predictus laudat predictum donum, Poncio et Raymundum cumueniunt ipsi predicto Raymundo Guillelmi quod sint ei fideles amici et adiutores de ipsa honore per directam fidem sine engan et si Petrus obierit sine infante habeant fratres sui sicut scriptum pro honore et sint sui solidi et, si Raymundus prescriptus habuerit guerram cum quolibet siniorum Petri et Raymundi quorum ipsi solidi sunt, liberent ei, ad filium si fuerit aut nepotem aut unum de suis melioribus hominibus cum omnibus suprascriptis militibus et de suis sicut bone sit et seruient ei bene et si Petrus non fuerit in patria ista donent ei sui fratres potestatem predictorum castrorum et faciant ei seruicia sine engan. Actum est hoc XI kalendas augustas anno XXVIII Regni Ludouici Regis. Sig+m Raymundus Guillelmi. Sig+num Sanccia. Sig+num Petrus de Bagnariis qui hanc conuenienciam iussimus scribere et firmare testesque firmare rogamus. Sig+num Ramon Ugo de Robinads. Sig+num Bernardi Guillelmi de Papiol.

Sig+num Micer Guillermi de Torrezelles. Sig+num Petrus Petri. Sig+num Raymundus Petri.
Sig+num Petri Presbiteri qui hoc scripsit die et anno quo supra^h.

Pergamí 4-140-1. ^a *Encapçalat per*: Hoc est translatus sumptum fideliter a quodam originali per alphabetum diuiso tenor cuius talis est ^b adquisier(unt) ^c solid(um) ^d om(i)nes ^e prout iam *foraminis causa deficit* ^f laudamentum *foraminis causa deficit* ^g progeniei ^h *hic desinit*.

Pergamí 4-140-1b. ^a *Encapçalat per*: Hoc est translatus bene et fideliter translatus sexto idus iunii anno domini millesimo CCC^o quadragesimo secundo sumptum cum auctoritate et decreto uenerabilis uiri domini Nicholay de Carrallo rectoris ecclesie de Plano gerentis uices domini archiepiscopi Terracone in officialatu eiusdem a quodam publico et originali instrumento per alphabetum diuiso eius tenor talis est ^b adquisierunt ^c solidum ^d omnes ^e prout iam ^f laudamentum ^g progeniey ^h Actum est hoc translatus XVI kalendas februarii anno domini Millesimo trecentesimo secundo. Dominus Bernardus de Valle subuicarius Villefranche pro Galcerando de Curte [?] uicario Villefranche et Montis albi pro domino Rege huic translato cum suo originali fideliter comprobato auctoritatem nostram impendimus et decretum hic apositam per manum Geraldi Petri scriptoris publici Curie Vicarii Villefranche pro domino Rege XIII kalendas februario anno domini millesimo CCC^o secundo presentibus testibus Raimundo [?] Saffeta et Raimundo de Podio et Maymono [?] Dalmacii. Signum Mathei Fernandello notarii publici Ville franche pro Raimundo de Monte Oliuo qui hoc translatus fecit translari et cum originali fideliter comprobauit. XVI kalendas februarii anno domini M CCC secundo *adiec*.

2. *Venda alodial. Ramon Guillem d'Odena i la seva esposa Berenguera venen en franc alou a Guerau el puig del Raïm.*

1156 febrer 26

Original. Sembla perdut.

Regest: TARAFA, 1536, f. 71v.³²

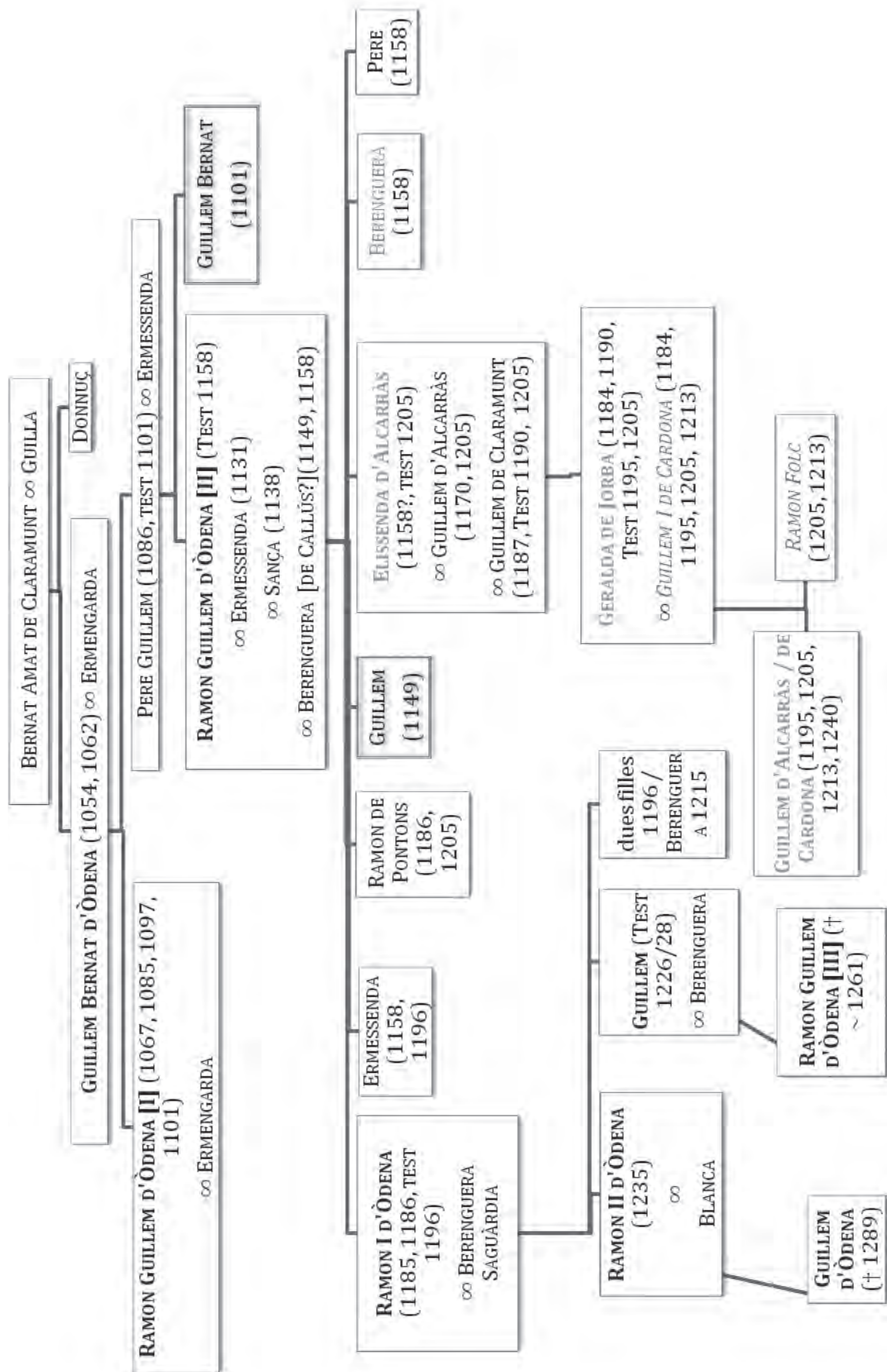
Còpia. ACB, Pia Almoïna, Pergamí 4-140-2. 1162 desembre 3 (3 *nones decembres 26 regis Ludouici iunioris*).

Tam presentibus quam futuris sit manifestum qualiter Ego, Raimundus Guillelmi de Otina, meaque coniux, Berengaria, damus tibi, Geraldo, tueque proeniei uostre posteritati scilicet ipsum podium quod uocant Razim in quo facias domum et forteda qua meliora potueris facere et dono tibi ipsa insula subtus podii. Sic terminatur ab omnibus partibus in flumine quod uocant Riubirlensis exceptus meridie que affrontat sursum in ripam. Iterum dono tibi ipsas pariliatas quas sunt ante podii uel domo. Sic terminatur a parte orientis in uia publica que pergit ad molendinos uel alaudio de manso Bernardi Gischafredi, a meridie in uia publica uel in margine, ab occiduo in ipsas pariliatas Poncii Petri, a parte uero circii in sumitate de ripam. Quantum istas affrontationes includunt et isti terminii ambiunt sic damus tibi ac tuis

32 Degué veure l'original o una altra còpia, perquè és qui proporciona la data del document: «Més venda feta per Ramon Guillem de Otina e Berenguera muller sua a n'en Garau y als seus de tot aquell Puig anomenat Raçim per edificar cases y fortalesa y de tota aquella insula és sots lo dit puig e de tota aquella perellada que és devant lo dit puig, fonch lo preu L morabatins de or, apar en poder de Joan Sacerdot, quinto kalendas Marcii anno XVIII, regnant lo Rey Luys junior». Llorac (2003: 203) data la venda el 27 d'abril de 1156, sense aportar referència d'arxiu (potser error de conversió de dates, a partir de Tarafa).

omni tempore sine uinculo ullius hominis uel finem perpetuum alodium proprium et francum faciendi quod uolueris nisi tantum quod retineo exire et intrare si gerred cum nullo homine uel femina. Aduenit mihi Raimundus Guillelmi per patrimonio meo seu per ullasque uoces et mihi Berengaria per meum decimum. Vero propter hoc donum quod facimus sicut superius scriptum est tibi Geraldo ac tuis accepimus a te quinquaginta morabatinos optimos in auro. Vero ero defensor et adiuuator contra cunctos homines uel feminas per rectam fidem sine enganno. Vero ego Geraldus conuenio uobis quod ego et ipsi qui pus me uenturi sint et in ipsa domo manebunt simus uostris fidelibus de corpore et de membra et insuper hoc iuro uobis de corpore meo et de ipsis qui manebunt in illa domo fidelitatem salua mea fide si deus me adiuuat. Vero si discordia ueniebat inter nos et uos ipsa domo maneat in pace, quare nobis predictis Raimundus Guillelmi ac meis neque uobis Geraldo uel^{sup.lin.} uostris de omni non exeat. Si quis hoc infringere uoluerit in duplo componat cum omni melioracione, et in antea hoc maneat firmum in perpetuum. Actum est translactum III nonas decembres anno XXVI regnante rege Ludouico iuniore. Sig+num Raimundi Guillelmi. Sig+num Berengarie. Nos qui laudamus hoc et firmamus ac rogamus quod fiat firmatum. Sig+num Arnaldi. Sig+num Petri. Sig+num Elecsendis. Sig+num E[r]mesendis. Sig+num Arnaldi de Chastrluç. Sig+num Berengarii. Sig+num Poncii Petri. Sig+num Raimundi Petri.

Vida qui est scriptor de Geraldo de Gorba et hoc scripsit translacto die et anno quo supra.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Arxius i Fons manuscrites

[ACB] = Arxiu Capitular de Barcelona:

Pia Almoïna. *Pergamins de la secció de Torrelavit*.

Libri antiquitatum.

TARAFÀ, Francesch (1536) = ACB, Pia Almoïna, Volum III de inventari de Cartes, *Terç libre dels inventaris de las Cartas són en sa pública forma en lo Archiu de la Seu de Barcelona, per reó de las rendas, que la Pia Elmoyna de dita Seu, té, y acostuma rebre en diversos lochs e propietats, per ses Stàncies de Armaris col·locades ffit per mi Ffrancesch Taraffa prevera, beneficiat, y archiver en dita Seu en lo any de la Nativitat de Nostre Senyor déu Jesu Crist de M D XXXVI*. Secció: *Inventari de les Cartes són en sa pública forma en lo archiu per reó de les rendes y senyoria que la Pia Elmoyna té y acustume de rebre en lo Castell y terme de Santa Maria de Savit en Penadès. En la CXXX. Stància de les rendes de Santa Maria de Savit*, ff. 71-78v.

Bibliografia

ABADAL, Ramon d' (1970). *Dels visigots als catalans. Volum segon: La formació de la Catalunya independent*. Barcelona: Edicions 62.

ÁLVAREZ MÁRQUEZ, María del Carmen (1978), «El señorío de los Ódena a través de la documentación existente en el Archivo Ducal de Medinaceli (año 990-fines del siglo XII)». *Historia. Instituciones. Documentos*. N° 5. Sevilla, pp. 1-102. -(1990), *La Baronia de la Conca d'Ódena*. Barcelona, Lleida: Fundació Noguera.

ARGEMÍ I RELAT, Mercè (2001), «El castell d'Arraona i el lloc de Sant Salvador: una referència documental de 1101-1104». *Arraona: revista d'història*. N° 24: 3ª època, pp. 99-109.

BACH RIU, Antoni, estudi i ed. (2002), *Diplomatari de l'Arxiu Diocesà de Solsona (1101-1200)*. Barcelona: Fundació Noguera. 2 Vol.

BAIGES, Ignasi J. et alii, estudi i ed. (2010), *Els pergamins de l'Arxiu comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*. Barcelona: Fundació Noguera. 4 volums.

BAUCÉLLS I REIG, Josep et alii (2006). *Diplomatari de l'arxiu capitular de Barcelona. Segle XI*. Barcelona: Fundació Noguera. 5 Vol.

Butlletí del centre excursionista de Sabadell (1929). Sabadell, Any IV, num. 19 (gener-febrer de 1928), pp. 343-345.

CAMPS, Pere - ROVIRA, Pere (1991), *Notes històriques dels antics llocs de Terrassola, Lavit, el Pla i Sant Martí Sadevesa*. Torrelavit: Institut d'Estudis Penedesencs.

COLL I ALENTORN, Miquel (1992), «Esbós de genalogia dels Ódena». A *Textos i estudis de Cultura Catalana. Història/2*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat. P. 63-74.

DALMAU, Rafael ed. (1971 [1967]), *Els castells catalans*. Vol. III. Barcelona: Rafael Dalmau ed., pp. 719-726.

DU CANGE, et al. (1883-1887), *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*. Conditum a Carolo du Fresne domino Du Cange auctum a monachis ordinis Sancti Benedicti cum supplementis integris D. P. Carpenterii... Niort: L. Favre. [consulta en línia el setembre de 2015: <http://ducange.enc.sorbonne.fr/>]

GALERA I PEDROSA, Andreu (1998), *Diplomatari de la vila de Cardona*. Lleida: Fundació Noguera.

GAVÍN, Josep (1981), *Inventari d'esglésies*. Vol. 10. Barcelona: Arxiu Gavín.

- LLORACH I SANTÍ, Salvador (1984), «Sant Sadurní d'Anoia abans de la seva fundació». *Miscel·lània penedesenca*, pp. 75-99.
- LLORACH I SANTÍ, Salvador, (2003), *Torrelavit: ahir i avui d'un poble del Penedès*. Fotografies de Rovira i Alemany, Pere - Riera i Bruch, Ramon. Torrelavit: Ajuntament de Torrelavit.
- MIQUEL, Francesc ed. (1945), *Liber feudorum maior*. Barcelona: CSIC.
- Miret i Sans, Joaquim (1910), *Les cases dels templers hospitalers de Catalunya. Aplech de noves i documents històrics*. Barcelona: Impremta de la casa provincial de Caritat.
- PAPELL I TARDIU, Joan (2005), *Diplomatari del Monestir de Santa Maria de Santes Creus (975-1225)*. Barcelona: Fundació Noguera.
- PUIGCORÉ I TICÓ, Ramon (1985-1986), *Toponímia Penedesenca*, assaig etimològic. Institut d'Estudis Penedesencs. 2 Vol.
- RÀFOLS, Enrique (1928), Algunas notas históricas sobre el castillo de Lavit (Castrum Vite) en el Panadés. Barcelona.
- RODRÍGUEZ BERNAL, Francesc (2009), Els vescomtes de Cardona al segle XII. Una història a través dels seus testaments. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- RIUS, Josep (1945-1947), *Cartulario de Sant Cugat del Vallés*. Vol 1: 1945. Vol. 2: 1946. Vol. 3: 1947. Barcelona: CSIC. [Vol. 4: vid. UDINA (1981)].
- RUIZ-DOMÈNEC, José Enrique (2006), Quan els vescomtes de Barcelona eren. Història, crònica i documents d'una família catalana dels segles X, XI i XII. Barcelona: Fundació Noguera.
- TORRES, Montse (2003), «Ca l'Esbart del Raïm». *El Cep*, n. 20, desembre, p. 7.